

AZ ALFÖLDI ERDŐK SZEREPE A TERMÉSZEVÉDELEMBEN

*Rakonczay Zoltán**

Hazánkban sok más országhoz hasonlóan a természetvédelem bölcsője az erdészet volt. Szervezetileg 1961-ig, vagyis 82 éven át teljes mértékben, attól kezdve pedig 1979-ig a természetvédelem nagy részben a földművelésügyi tárcahoz, azon belül az államerdészeti szervezethez kötődött. Ez a kötődés jelenleg mintegy 40-50 %-ra becsülhető, ami döntően az államerdészeti szervezetek védett területeken történő eredőkezelési, erdőrendezési és erdőfelügyeleti teendőiből tevődik össze.

A szervezeti különválás 1961 óta fokozatosan következett be. Egy - a közel-múltban az Erdészeti Lapokban megjelent - frás szerint (amit egy természetvédelemben dolgozó erdőmérnök írt) az erdészet és a természetvédelem kapcsolata soha nem volt olyan rossz, mint napjainkban. Lehet, hogy ez a megállapítás tartalmaz némi túlzást, de mindenképpen figyelemre méltó. A helyzet jónak azonban semmiképpen sem mondható. Az erdészeknek a természetvédelemből történt önkéntes kiválása vagy céltudatos kiszorítása, valamint az erdészek néha igazságtalan, gyakrabban szakszerűtlen támadása, a védett erdőterületeken beláthatatlan következményekkel járhat. Ezért szükséges lenne e két szakterület közeledésére.

Védett területeink 50-60 %-a erdő vagy erdőhöz tartozó egyéb terület, és ez az arány lényegesen már a jövőben sem fog változni. Ugyanakkor Magyarország legjelentősebb természeti értékei nem erdőterületen fekszenek, mivel azok a Kárpátmedence központi részein, vagyis az Alföldön kialakult ligeterdőkkel, facsoportokkal, folyómenti ártéri erdőkkel díszített, tavakkal, mocsarakkal, lápokkal szabdaltd erdőpuszták, rétek és ősgyepek. A magyar természetvédelem egyik legfontosabb feladata ezek maradványainak megőrzése.

Az évszázadok óta folyó emberi beavatkozások ezen értékek döntő többségét elpusztították, maradványait átalakították. Ennek következtében mi a legtöbb esetben már nem az eredeti életközösségeket, hanem csak egy másodlagosan kialakult állapotot, folyólefűződést, árteret, szikes pusztát, stb.-t védhetünk.

Ilyen előzmények után, illetve az adott körülmények között az alföldi erdők helyzete, természetvédelmi értéke kértelmű.

* *Rakonczay Zoltán tanészékevezető egyetemi docens, Erdészeti és Faipari Egyetem, Sopron.*

Az eredeti, annak tekinthető vagy azokhoz hasonló alföldi erdők legféltettebb természeti értékeink. Ezek kiterjedése nagyon kicsi és szinte kivétel nélkül védelem alatt állanak. Közülük (a védetté nyilvánítás sorrendjében) említésre méltóak: a debreceni Nagyerdő, a csévharaszti borókás, az ohati tölgyes, a kunfehértói holdrutás, a baktalórántházai tölgyes, az újszentmargitai tölgyes, a kerecsendi tatárjuharos lösztölgyes, a mártélyi Tisza ártér, a tiszacsegei hullámter, a vajdalahosi erdő, a kiskunsági (bugaci) erdők, az ócsai turjános erdők, a gemenci erdő, a Közép-tiszai ártéri erdők, a tiszateleki ártér, a Szatmár-beregi erdők, a tiszadorogmai erdő, a hajdúsági erdőspuszták, a Béda-karapancai erdők, az erdőteleki égerláp, a makói erdő, a bélmegyeri erdőspuszták, a hencidai erdő és a kesznyéteni erdők.

A második csoportba azok a mesterségesen létrehozott erdők tartoznak, melyek döntő többségét a két világháború között Alföld-fásításnak nevezett, majd a második világháború után országfásítássá terebélyesedett erdőgyarapítás keretein belül hoztuk létre. Ide elsősorban az akácosokat, a fekete- és erdeifenyveseket, valamint a nemesnyárasokat soroljuk, de ilyen erdőket őshonos hazai fafajokból, elsősorban tölgyből is létesítettünk.

Ezek döntő többsége nemzetgazdasági, népjóléti, erdőgazdasági, faellátási, környezetvédelmi, talajvédelmi, esztétikai, stb. szempontból vitathatatlanul számottevő, természetvédelmi értékük azonban nincs. Közülük a legtöbbet a második világháború után a mezőgazdasági művelésre alkalmatlanná minősített, vagy annak nevezett olyan parlagterületeken létesítettünk, amelyeknek sem az erdőtelepítés, illetve fásítás előtt nem volt, sem jelenleg sincs természetvédelmi jelentősége. Ez a tevékenység a jövőben többszáz ezer hektáron folytatható, illetve folytatandó, de a fafajok megválasztásánál körültekintőbben kell eljárni.

Az Alföldön - különösen az ötvenes évek óta - létesített erdők és fásítások egy töredéke természetvédelmi szempontból káros, eltávolítandó. Ezek zömét az ős-gyepéken (pl. a Hortobágyon) legtöbbször mértani rendben, tájidegen fafajokból, meggondolatlanul és értelmetlenül létesített fasorok, erdősávok és kisebb erdőfoltok teszik ki. A természetvédelem számára a szikes legelők, a borókások, a még megmaradt homokpuszták (még akkor is ha ezek másodlagosak) nagyon értékes "természeti" képződmények, ezért fásításuk megengedhetetlen. A Bugac térségében telepített fekete és erdeifenyvesek egy része is például a számunkra legértékesebb nyárasborókás társulások, illetve homokpuszták helyén létesült.

Nagy viták középpontjában állnak az ár- illetve hullámtereken létesített nemesnyárasok, feketediósok és egyéb mesterségesen létrehozott erdőállományok is. Nem kétséges, hogy ezekkel kapcsolatban mi a természetvédők álláspontja. Az erdészeknek (és másoknak is) meg kell érteni, hogy a túlzásba vitt "vízrendezés"-hez hasonlóan - nem minden erdősítés indokolt.

Bizonyos helyeken a mocsár, a gyeper, vagy a homokpuszta természeti értéke semmivel sem alacsonyabb az erdőkénél. A természetvédelem lényege a természet védelme. Vita csak azon lehet, hogy hazánknak mennyi, milyen kiterjedésű természeti területre van szüksége, mennyit bírunk ezekből eltartani, vagy elviselni,

mennyire van ezekből a társadalomnak szüksége, de azon nem, hogy egy természetvédelmi területnek hogyan kell kinéznie, annak mit kell tartalmaznia. Ezt nemzetközileg már számtalanszor rögzítették és a hazai szakemberek is tudják.

Azon például lehet vitatkozni, hogy elbír-e, vagy akar-e Magyarország az Alföldön két nemzeti parkot fenntartani; kerekén százezer hektár kiterjedésben, de azok a viták, amelyek bizonyos körökben arról folynak: mit őrizzünk meg a védett területeken, mit kell és lehet ott megváltoztatni, milyen legyen nemzeti parkjaink jövőbeni képe, vagy, hogy milyen az "eredeti" ártéri erdő - a természetvédelem eszméihez méltatlanok.

Az Alföld egykori természeti értékeiből, így az eredeti erdőtársulásokból oly kevés maradt meg, hogy azok már kivétel nélkül védelemre érdemesek, és ilyen állapotukban sokkal értékesebbek mintha azokon bármiféle gazdasági tevékenységet folytatnánk.

A természeti értékeket gyakran az ún. "eszmei értékkel" mérik, ami egyben azt is jelenti, hogy ezeket az értékeket sem eladni, sem megvásárolni nem szabad, de ha azokat valaki elpusztítja, a büntetésnél, illetve a bírságolásnál ezt az értéket veszik figyelembe. Le kell azonban szögezni, hogy a védett értékek zömének - így az alföldi "eredeti" erdőtársulásoknak is - a "normál piaci értéke" már jóval meghaladja az eszmei értéket. Ezeket a piacon jóval magasabb árért el lehetne adni, mert ebben az állapotban sokkal többet érnek, mintha azokon mezőgazdasági termékeket vagy pl. nemesnyárat állítanánk elő. (Egy tűzokért például - melynek eszmei értéke 50 ezer forint - egy kuvaiti kereskedő már tíz évvel ezelőtt 50 ezer dollárt ígért.)

E jeles napon nem kívánok ünneprontó lenni, de az Alföld-fásítással és a természetvédelemmel összefüggésben a közelmúltban megjelent írások és elhangzott beszédek egyik-másikában tájékoztatlanságból vagy tévedésből, esetleg tudatosan egyes személyekkel, eseményekkel, programokkal és időszakokkal kapcsolatban olyan megállapítások fogalmazódtak meg, melyek bizonyos személyeket, vagy időszakokat érdemtelenül felértékelnek, másokat méltatlanul lebecsülnek.

Szükségesnek tartom ezért leszögezni, hogy a két világháború között minden tiszteletet megérdemlő elődeinknek volt ereje ugyan az ország megcsonkítása után az új helyzethez alkalmazkodva jó elképzeléseket megfogalmazni (ilyen volt pl. az Alföld fásítását célzó program, valamint a természetvédelemmel kapcsolatos elgondolások, illetve jogszabályok), de ezek megvalósítására, a gyakorlatba való átültetésére már nem jutott energia, pénz, vagy idő.

A két világháború közötti negyedszázadban hazánk (jelenlegi területén) az erdők kiterjedése kimutathatóan nem változott. A fásítás és erdőtelepítés eredményét csak a növekménnyel lehet mérni, vagyis az erdősültség emelkedésével. Ha voltak is szórványos fásítások, illetve erdőtelepítések, ezek csak arra voltak elegendők, hogy az erdőterület máshol bekövetkezett csökkenését ellensúlyozzák. Ezen időszak alatt az erdősültség egyetlen évben sem haladta meg a 12 %-ot, így az gyakorlatilag változatlan, kerekén 1 millió 100 ezer hektár maradt. Az évenkénti erdőterület-ingadozás csak ezrelékekben mérhető. A legalacsonyabb (1925) és a

legmagasabb (1936) erdőterület közötti különbség is csak másfél százalék volt. Az erdőszűltség az 1921-es szintet csak 1935-ben, vagyis 15 év múlva érte el ismét (közben ugyanis csökkent). Az első világháború végétől a második kezdetéig az erdőterület növekedése mindössze 8 ezer hektár (7 ezrelék), vagyis évente csupán 400 hektár volt. Ez a második világháború utáni teljesítmény (évi 13 300 hektár) 3 százaléka. Az akkori földművelésügyi miniszter által bejelentett 15 éves Alföld-fásítási program (ami évente 18 ezer katasztrális hold új erdő telepítését irányozta elő) mindvégig program maradt.

Ezzel szemben a második világháború utáni négy és fél évtized alatt bekövetkezett gyarapodás (amit egy jeles természetvédelmi szakember a közelmúltban egyik írásában csak melleleg és lekcisnylően említ) 600 ezer hektár, ami azt jelenti, hogy az erdőterület gyarapodás havonta 1100 hektár volt. Ha például a második világháború után létesített új erdőket olyan ütemben telepítettük volna, mint ahogy az a két világháború közötti időszakban történt, ehhez 1530 évre lett volna szükség.

Nem volt ennél kedvezőbb a természetvédelem teljesítménye sem. A jelenleg védelem alatt álló természeti értékek két világháború között oltalom alá helyezett része csak tized ezrelékekben mérhető. A Kaán Károly haláláig védetté nyilvánított területek kiterjedése nem éri el a 300 hektárt, ami a jelenleg védelem alatt álló területeknek mindössze fél ezreléke. Az is igaz - és ez már az utódok hibája -, hogy az általa javasolt értékek védelem alá helyezése négy évtizedet vett igénybe, meg az is, hogy ez nem tesz ki többet a jelenleg védett értékek egy százalékánál.

Az erdészeknek a természetvédelmi kérdések iránt a jelenleginél jóval fogékonnyabbnak kellene lenni. Az viszont nem engedhető meg, hogy a szakmához nem értő műkedvelők bármilyen oknál fogva az elért eredményeket megkérdőjelezzék, esetleg azokat tönkretégyék és a nemzetközileg is számontartott és példásnak tekintett teljesítményekről pejoratívan nyilatkozzanak.